

Meer dan de som der delen

Een eerste inventarisatie van het
Brabantse erfgoedstelsel.

Brabant Collectie | Brabants Heem | De Erfgoedfabriek | Erfgoed Brabant | Noordbrabants Museum |
Monumentenfonds Brabant | Monumentenwacht Noord-Brabant | Provinciaal Depot Bodemvondsten
Noord-Brabant | Stichting Monumentenhuis Brabant

Colofon

Met dank aan:

Brabant Collectie | Brabants Heem | De Erfgoedfabriek | Erfgoed Brabant | Noordbrabants Museum | Monumentenfonds Brabant | Monumentenwacht Noord-Brabant | Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant | Stichting Monumentenhuis Brabant

Auteurs:

Mariëlle Tuinder MSc
Harry Pape MA

Vormgeving:

Stijn van Dalen en Stan ten Thije
Maart 2016

PON publicatienummer:

16-06

PON
Postbus 90123
5000 LA Tilburg
T (013) 535 15 35
info@hetpon.nl
www.hetpon.nl

Inleiding

De afdeling erfgoed van de Provincie Noord-Brabant heeft voldoende in beeld welke organisaties er in de Brabantse erfgoedsector actief zijn, maar is geïnteresseerd in hoe die organisaties zich verhouden ten opzichte van elkaar. Zij heeft daarom het PON de opdracht gegeven om het onderliggende erfgoedstelsel in beeld te brengen.

Het PON heeft interviews afgenomen bij een aantal organisaties die deel uitmaken van het provinciale erfgoedveld. Het gaat om Erfgoed Brabant, Stichting Monumentenhuis Brabant, Monumentenwacht Noord-Brabant, Brabants Heem, Brabant Collectie, het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Noord-Brabant, De Erfgoedfabriek en Monumentenfonds. Het Noordbrabants Museum is op basis van documentanalyse eveneens meegenomen in deze publicatie.¹ Er is gekeken naar de doelstellingen, doelgroepen, activiteiten, samenwerking en externe zichtbaarheid (kennisdeling) van deze erfgoedorganisaties. De eigen beleving van de erfgoedorganisaties stond daarbij centraal.

Het doel van het onderzoek is om inzicht te geven in de huidige stand van zaken van het erfgoedstelsel en kansen op deze punten te benoemen waarop in de toekomst actie ondernomen kan worden.

Het is belangrijk te vermelden dat het gaat om een kwalitatieve verdieping op de huidige situatie. De informatie in deze

rapportage is gebaseerd op interviews met de geselecteerde erfgoedorganisaties, aangevuld met informatie van hun eigen websites. De gebruikers/het erfgoedveld (vrijwilligers) is niet gevraagd naar hun ervaringen met de erfgoedorganisaties als zodanig. Hierover kunnen we dan ook geen uitspraken doen.

In deze publicatie is per thema weergegeven waar de negen afzonderlijke erfgoedorganisaties de nadruk op leggen. Daarna presenteren we een kort advies over hoe de verschillende aspecten van het erfgoedstelsel in de toekomst versterkt kunnen worden.

---

¹ Helmus, W. Quick scan Samenwerking collecties Brabant. HA Cultureel Erfgoed Management. 2 oktober 2015.

Noordbrabants Museum

- Het bewaren en tentoonstellen van kennis en cultureel erfgoed op een aantrekkelijke manier, om zodoende herkenning en inspiratie te bieden aan Brabanders en niet-Brabanders.
- Het leveren van een bijdrage aan het Nederlandse culturele leven met diverse bijzondere tentoonstellingen met een (inter)nationale aantrekkingskracht.

Erfgoed Brabant

Het versterken van het erfgoedveld in Brabant, het zoeken van de koppeling tussen materieel en immaterieel erfgoed, het ontwikkelen en overdragen van nieuwe (wetenschappelijke) kennis, het streven naar verbetering van het erfgoedbewustzijn in de provincie Noord-Brabant en het met elkaar verbinden van kennis.

De Erfgoedfabriek

Het herontwikkelen en herbestemmen van grote, iconische erfgoedcomplexen, die de vier verhaallijnen uit het erfgoedbeleid belichamen en bijdragen aan de identiteit van Brabant.

Monumentenwacht Noord-Brabant

- Het in stand houden van monumentale bouwwerken, historische interieurs, archeologische objecten en historisch groen.
- Het ondersteunen van eigenaren en beheerders bij de zorg voor en de instandhouding van hun monument.
- Stimuleren van duurzaam, kwalitatief verantwoord onderhoud en restauratiewerk.
- Het bestuurlijk agenderen van monumentenbeleid.

Doelstellingen

Monumentenfonds Brabant

Tot voorheen het opbouwen van een collectie monumenten om te beheren, te restaureren, te exploiteren en/of te verkopen in het kader van herbestemming. De ambitie van het fonds is recentelijk teruggebracht naar het beheren van de bestaande portefeuille en het op orde brengen van de exploitatie en balans.

Brabants Heem

Als koepel over alle Brabantse heemkundekringen functioneren als spreekbuis, dienstverlener, belangenbehartiger en actienemer.

Stichting Monumentenhuis Brabant

Het bevorderen van de kwaliteit van monumentenzorg in de provincie Noord-Brabant op gemeentelijk niveau.

Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant

Vanuit de wettelijke taak zorgen voor generatiebestendig beheer van archeologisch erfgoed, als bron voor toekomstig wetenschappelijk onderzoek en blijvende beleving.

Brabant Collectie

Het verzamelen en openbaar toegankelijk maken van boeken, tijdschriften, handschriften, oude drukken, kaarten, prenten, tekeningen, kranten en foto's uit de provincie Noord-Brabant.

Constatering

Driedeling zichtbaar in doelstellingen erfgoedorganisaties

De doelstellingen van de verschillende erfgoedorganisaties zijn zo divers als de organisaties zelf, maar zijn ruwweg in drie groepen te verdelen: 1) organisaties die zich op beheer en behoud van monumenten richten, 2) organisaties die zich op bewustwording en beleving van erfgoed richten en 3) organisaties die zich op het beheer en behoud van erfgoedcollecties richten.

Stichting Monumentenhuis Brabant, Monumentenwacht Noord-Brabant, de Erfgoedfabriek en het Monumentenfonds houden zich in de eerste plaats bezig met het beheer en behoud van monumenten – waarvan de eerste twee naast gebouwde ook met archeologische monumenten. Het Monumentenhuis adviseert vooral gemeenten over monumentenzorg in het algemeen, de Monumentenwacht adviseert monumenteneigenaren over en draagt bij aan fysiek onderhoud van monumenten, terwijl de Erfgoedfabriek en het Monumentenfonds zich primair richten op tijdelijk beheer en herbesteding van monumenten en monumentale complexen.

Tot de groep organisaties die zich op bewustwording en beleving van erfgoed richten behoren twee organisaties, die zich met elkaar verbonden zien door heemkundekringen als gezamenlijke doelgroep: Erfgoed Brabant en Brabants Heem. Eerstgenoemde fungeert als aanjager voor erfgoedbewustwording- en beleving in Noord-Brabant. Ook is Erfgoed Brabant te zien als de koppeling tussen alle drie de groepen, middels het streven om materieel en immaterieel erfgoed én de erfgoedsector *an sich* met elkaar te verbinden. Brabants Heem is vooral als belangenbehartiger en spreekbuis bezig met erfgoedbewustwording, zowel binnen haar eigen leden alsook middels die leden naar de buitenwereld. Met haar high profile

positie als provinciaal museum is het Noordbrabants Museum te beschouwen als een erelid van deze groep.

Het Noordbrabants Museum, Brabant Collectie en het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten zijn organisaties die als primair doel hebben om een erfgoedcollectie te beheren (en in het geval van het Noordbrabants Museum het tonen van de collectie aan derden). In het geval van de eerste twee vloeit daaruit het raadpleegbaar maken en/of tonen van die collectie aan derden voort als secundair doel. Het Provinciaal Depot neemt een iets afwijkende positie in; niet alleen omdat zij als enige een collectie opbouwt vanuit een wettelijke taak, maar ook omdat het raadpleegbaar maken en tonen van de collectie een beduidend lagere doelstelling is – en als de collectie bodemvondsten getoond wordt, dan gebeurt dat via het Noordbrabants Museum.

Wat in elk geval duidelijk is geworden is dat de erfgoedorganisaties een hoger gezamenlijk doel hebben: het in stand houden van erfgoed (zowel monumenten/artefacten/documenten – de *stones* – als verhalen – de *stories*) en het bekend/vindbaar/beleefbaar maken ervan bij een breed publiek. Iedere organisatie in het erfgoedstelsel draagt op zijn eigen manier bij aan het bereiken van dit gezamenlijke doel. Het samenspel van *stones* en *stories* versterkt het behouden en beleefbaar maken van het Brabantse erfgoed. Om dit gezamenlijke hogere doel te bereiken is het van belang de onderlinge samenwerking tussen de erfgoedorganisaties verder uit te bouwen, vooral als het gaat om de combinatie *stones* en *stories*.

Erfgoed Brabant

Algemeen publiek, scholen en universiteit (als onderwijsinstelling), (gemeente) ambtenaren, heemkundekringen, erfgoedprofessionals/onderzoekers, amateurhistorici, collectiebeherende instellingen en musea, koepels van erfgoedvrijwilligers .

Noordbrabants Museum

Algemeen publiek, heemkundekringen, erfgoedprofessionals/onderzoekers, amateurhistorici, collega-musea.

De Erfgoedfabriek

Geen doelgroep in de strikte zin van het woord. Het gaat om grote erfgoedcomplexen in de provincie Noord-Brabant.

Stichting Monumentenhuis Brabant

Ambtenaren (van gemeenten in het bijzonder) en particuliere organisaties en instellingen, werkzaam op het terrein van de cultuurhistorie.

Doelgroepen

Brabant Collectie

Heemkundekringen, amateurhistoriciuniversiteit (als onderzoeksinstelling), studenten, media en collega-erfgoedinstellingen en musea.

Monumentenwacht Noord-Brabant

De eigenaren van monumenten die 'abonnee' zijn bij Monumentenwacht Noord-Brabant.

Brabants Heem

De aangesloten heemkundekringen.

Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant

Amateurarcheologen, musea, heemkundekringen, universiteit (als onderzoeksinstelling), gemeenten en waterschappen.

Monumentenfonds Brabant

Geen doelgroep in de strikte zin van het woord. Het gaat om monumenten die zich niet zo makkelijk laten herbestemmen door een commerciële partij.

Constatering

Heemkundekringen, gemeenten en musea gedeelde doelgroepen

Omdat de erfgoedorganisaties allemaal hun eigen specifieke doelstelling hebben, richten zij zich ook allemaal op (een) andere (verzameling) van doelgroep(en) die deels overlappen. Zo zijn gemeenten voor zowel Erfgoed Brabant, Stichting Monumentenhuis Brabant als het Provinciaal depot voor bodemvondsten Noord-Brabant een belangrijke doelgroep. Ook musea zijn belangrijk voor zowel Brabant Collectie, Erfgoed Brabant en het Provinciaal depot voor Bodemvondsten.

Daarnaast worden ook de heemkundekringen door de geïnterviewde organisaties veel genoemd als belangrijke doelgroep. Brabants Heem is de koepel boven alle aangesloten heemkundekringen, maar ook voor het Noordbrabants Museum, Erfgoed Brabant, Brabant Collectie en het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten zijn heemkundekringen belangrijk. De heemkundekringen bestaan uit vrijwilligers en deze kringen zijn voor de genoemde organisaties dus een gemakkelijke en belangrijke connectie naar het 'vrijwillige erfgoedveld'. Het is nadrukkelijk de vraag of de organisaties voldoende samenwerken op het gebied van deze doelgroep. Als de organisaties elk zelf heemkundekringen benaderen wordt het voor heemkundekringen (vrijwilligers) onduidelijk welke organisaties welke doelstellingen hebben. De kans is tevens aanwezig dat heemkundekringen overvraagd worden omdat geen zicht is op wat andere organisaties vragen.

Noordbrabants Museum

Vaste presentatie van de eigen collectie, aangevuld met bruiklenen van andere organisaties en particulieren, tijdelijke exposities, educatieve programma's, arrangementen, cursussen en lezingen, zorg voor de museale collectie, samenwerking en kennisdeling met collega-instellingen. Hierdoor groeit de kennis over erfgoed, wordt het Verhaal van Brabant zichtbaarder en stijgt naar verwachting de waardering van media en bezoekers over het nieuwe Museumkwartier.

De Erfgoedfabriek

- Participeren in planontwikkelingsprocessen met kennis, netwerken, coördinatie, middelen etc;
- Participeren in projectontwikkelingsprojecten door inzet van provinciale instrumenten (RO, middelen, etc.).

Monumentenfonds Brabant

Monumentenfonds Brabant koopt monumenten aan, restaureert en beheert ze en zoekt naar een passende nieuwe functie. Recenterlijk is besloten de activiteiten terug te brengen naar het beheren van de bestaande portefeuille en het op orde brengen van de exploitatie en balans.

Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant

Het PDB bewaart binnen haar wettelijke taak de documentatie (fysiek en digitaal) en vondsten die voortkomen uit officieel archeologisch onderzoek en verzorgt bruiklenen van vondstmateriaal voor verschillende instanties i.v.m. (tijdelijke) tentoonstellingen en presentaties.

Activiteiten

Brabant Collectie

- Brabant Collectie beheert en exploiteert de grootste collectie 'Brabantbreed' erfgoed op het gebied van beeldmateriaal en geschriften.
- De Brabant Collectie beheert en digitaliseert (nieuwe aanwinsten binnen) haar collectie en besteedt veel aandacht aan communicatie om de collectie breed bekend te maken.
- Ook heeft de Brabant Collectie een adviesfunctie met betrekking tot het beheren van collecties.

Monumentenwacht Noord-Brabant

- Het uitvoeren van inspecties in opdracht van de desbetreffende eigenaren.
- Het uitvoeren van kleinschalige (preventieve) onderhoudswerkzaamheden en (nood)reparaties aan deze objecten.
- Uitvoeren van kwaliteitscontroles bij het restaureren van monumenten met rijkssubsidie.
- Het adviseren van eigenaren en beheerders over een effectieve en efficiënte instandhouding van de objecten en hen stimuleren tot het treffen van passende maatregelen. Door monumenten vaker te controleren en tussentijds te onderhouden kan grootschalige restauratie worden uitgesteld (de Monumentenwacht-methode). Dit is uiteindelijk kostenbesparend. Elf landen maken inmiddels gebruik van de 'Monumentenwacht-methode'
- Het functioneren als provinciaal kennisinstituut (effectieve informatievoorziening) op het gebied van de zorg voor en het (preventief) onderhoud aan (gebouwd) Brabants cultureel Erfgoed.
- Monitoren van de onderhoudstoestand van cultureel erfgoed en het vastleggen van de bevindingen in breed inzetbare rapportages;
- Digitalisering van het inspectiesysteem.

Stichting Monumentenhuis Brabant

Directe en concrete ondersteuning van en advisering aan Brabantse gemeenten op het gebied van de monumentenzorg, zodat zij beter in staat zijn de gemeentelijke monumentenzorgtaak uit te voeren en hun klanten (monumenteigenaren en andere belanghebbenden) op een goede manier van dienst zijn. Daarbij hebben zij speciale aandacht voor:

- Gebiedsgericht werken en het ontwikkelen van culturele planologie binnen de gemeentelijke uitvoeringspraktijk.
- De herbestemming van monumentale complexen.
- Een bijdrage leveren aan de versterking van de kwaliteit en de effectiviteit van de gemeentelijke monumentenzorg, waardoor het Brabants erfgoed beter wordt behouden en de Brabantse identiteit wordt versterkt.

Erfgoed Brabant

- Ontwikkeling van Brabant Cloud zodat alle erfgoed informatie in de provincie Noord-Brabant vastgelegd, bewaard en gedeeld wordt.
- Door middel van 'Thuis in Brabant' (als zijnde portaal voor de Brabant Cloud) maakt Erfgoed Brabant kennisuitwisseling toegankelijk voor een breed publiek. Ontwikkeling Erfgoed Brabant Portal als digitale plek voor informatie en inhoud, gemaakt voor, door en met het veld.
- Aanbieden van cursussen en trainingen die de deskundigheid van erfgoedprofessionals en erfgoedwerkers (het veld) bevordert en het erfgoedbewustzijn stimuleert.
- Het verzorgen van erfgoed educatie (producten en processen) t.b.v. primair onderwijs.
- Uitbrengen van publicaties en beeldproducties op het gebied van erfgoed in Brabant (eveneens voor deskundigheidsbevordering en stimulering erfgoedbewustzijn). Hierin worden de verhaallijnen uit het beleidskader Erfgoed als richtlijn gebruikt.
- Nieuwe verbindingen zoeken bij erfgoedorganisaties (erfgoedprofessionals) en erfgoedwerkers (het veld), maar ook met andere sectoren binnen cultuur en domeinen daarbuiten.
- De overdracht van (wetenschappelijk) onderzoek als vast voedende waarde voor nieuwe kennis.
- Het laden (ook agenderen en signaleren) van innovatieve thema's.

Brabants Heem

- Het onderhouden en intensiveren van de band met de aangesloten heemkundekringen.
- Vitalisering van de Brabantse heemkundekringen, inclusief de eigen organisatie.
- Zorgvuldig afstemmen van taken met Brabantse erfgoedinstellingen.
- Uitbouwen van externe relaties met verwante organisaties, vooral waar parallele belangen tot gezamenlijke actie kunnen leiden.
- Aandacht besteden aan de speciale relatie met de leerstoel Cultuur en Volkskunde (Tilburg University) en Brabant Academie (waar de leerstoel onder valt).
- Scholing (in samenwerking met de Brabant Academie) met name op het gebied van de archeologie, de monumentenzorg en de cultuurhistorie, ter verhoging van het expertiseniveau bij de heemkundekringen. Dit maakt het mogelijk dat de lokale heemkundekringen een gerespecteerd en gewaardeerd gesprekspartner kunnen zijn van de betreffende gemeenten.

Constatering

Veel verschillende activiteiten, maar opnieuw driedeling zichtbaar

De vele activiteiten van de geïnterviewde organisaties zijn opnieuw terug te brengen in de driedeling van 1) beheer en behoud van monumenten, 2) bewustwording en beleving van erfgoed en 3) beheer, behoud (en etaleren) van erfgoedcollecties. De activiteiten van de organisaties vullen elkaar vooral aan.

Zoals al eerder genoemd houden Stichting Monumentenhuis Brabant, Monumentenwacht Noord-Brabant, de Erfgoedfabriek en het Monumentenfonds zich hoofdzakelijk bezig met het beheer en behoud van monumenten. Op het gebied van organisatie-activiteiten zien we daarom ook soortgelijke activiteiten. Stichting Monumentenhuis Brabant adviseert en ondersteunt Brabantse gemeenten zodat zij beter in staat zijn de gemeentelijke monumentenzorgtaken uit te voeren. De Erfgoedfabriek participeert in planontwikkelingsprocessen en participeert in projectontwikkelingsprojecten door inzet van provinciale instrumenten. De rol die aangenomen wordt verschilt van verbinder van partijen en ontwikkelaar tot financier, maar al met al kan gesteld worden dat ook de Erfgoedfabriek zich voornamelijk bezighoudt met advisering en ondersteuning. Monumentenwacht Noord-Brabant adviseert en ondersteunt monumenteigenaren en beheerders met betrekking tot effectieve en efficiënte instandhouding van monumenten (o.a. door inspectiewerkzaamheden). Daarnaast voeren zij ook onderhoudswerkzaamheden aan deze monumenten uit. Het activiteitenpakket van het monumentenfonds richtte zich op de aankoop, restauratie en het beheer van monumenten. Recente-

lijk is besloten de activiteiten van het Monumentenfonds terug te brengen naar het beheer van de bestaande portefeuille en het op orde brengen van de exploitatie en balans. Monumentenfonds richt zich op de aankoop, restauratie en het beheer van monumenten.

Daarnaast houden Erfgoed Brabant en Brabants Heem zich primair bezig met het verbinden van partijen. Brabants Heem brengt heemkundekringen samen in een netwerk en Erfgoed Brabant fungeert als samenbrenger van alle erfgoed informatie (kennisverzameling) in de provincie (door de ontwikkeling van Brabant Cloud). Erfgoed Brabant wordt daarnaast door het merendeel van de erfgoedorganisaties gezien als spin in het erfgoedweb. Brabants Heem en Erfgoed Brabant zetten vanwege hun centrale positie in het netwerk van respectievelijk heemkundekringen en erfgoedorganisaties beiden in op intensiveren van externe relaties en het zoeken naar nieuwe verbindingen en partijen (maar wel elk vanuit hun eigen perspectief). Beide organisaties houden zich daarnaast bezig met scholing. Brabants Heem zet met name in op het gebied van archeologie, monumentenzorg en cultuurhistorie zodat lokale heemkundekringen een gerespecteerd en gewaardeerd gesprekspartner van gemeenten zijn. Erfgoed Brabant biedt scholing aan vrijwillige erfgoedwerkers en erfgoedprofessionals in de vorm van cursussen, erfgoed educatie (ten behoeve van primair onderwijs) en de overdracht van (wetenschappelijk) onderzoek als basis voor nieuwe kennis (bijvoorbeeld door publicaties). Daarnaast is kennisdeling op het gebied van erfgoedbewustwording bij het algemene publiek een belangrijke activiteit voor Erfgoed Brabant.

Brabant Collectie en het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten zijn organisaties die als primair doel hebben om een erfgoedcollectie te beheren. Brabant Collectie houdt zich voornamelijk bezig met het beheer, exploitatie en digitaliseren van de grootste Brabantse collectie op het gebied van beeldmateriaal en geschriften. Ook richt zij zich op advisering over het beheer van verzamelingen. Het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten bewaart (binnen haar wettelijke taak) documentatie (fysiek en digitaal) en vondsten uit officieel archeologisch onderzoek en verzorgt bruiklenen in verband met tentoonstellingen en presentaties. Het Noordbrabants Museum fungeert naast als provinciaal museum ook als etalage voor onder andere Brabant Collectie en het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten.

Veel van de geïnterviewde organisaties zetten in op 'scholing'. Zowel het Noordbrabants Museum, Monumentenwacht Noord-Brabant, Stichting Monumentenhuis Noord-Brabant, Brabants Heem, Erfgoed Brabant benoemen dit duidelijk bij de activiteiten waar zij zich mee bezig houden. Zij richten dat eigenstandig in in de vorm van cursussen, trainingen, educatieve programma's (onderwijs), arrangementen en studiedagen. Zo organiseert Monumentenwacht Noord-Brabant bijvoorbeeld cursussen en studiedagen voor monumenteigenaren en richt stichting Monumentenhuis Noord-Brabant zich op scholingsbijeenkomsten en cursussen voor gemeenteambtenaren.

Er wordt zoveel georganiseerd door verschillende organisaties dat het aanbod voor gebruikers onduidelijk is. Het zou wenselijk zijn één organisatie de taak van coördinator over al deze scholingsvormen te geven. Dit komt de externe zichtbaarheid van het scholingsaanbod ten goede. Het zorgt er eveneens voor dat deze partij andere organisaties in het erfgoedstelsel die scholing aanbieden aan elkaar kan verbinden zodat samenwerking en afstemming plaats kan vinden. Dat is zeer wenselijk en kan leiden tot kwalitatief betere scholing.

Noot: één van de organisaties een coördinerende rol over het complete scholingsaanbod geven betekent niet dat enkel deze partij educatieve programma's ontwikkelt, maar juist dat één partij het complete overzicht heeft van het scholingsaanbod bij verschillende organisaties en aanspreekpunt wordt voor het complete aanbod in scholing. Door één partij een coördinerende rol te geven wordt ook duidelijk waar overlap in het scholingsaanbod zit of waar juist gaten vallen. Dit maakt dat nieuwe samenwerkingsverbanden mogelijk worden en/of onderling beter afgestemd kunnen worden.

Monumentenwacht Noord-Brabant

- Het organiseren van cursussen en studiedagen voor monumenteigenaren, sporadisch voor anderen (zoals vrijwilligers), nieuwsbrieven.
- Internationale kennisdeling tijdens implementatie van de 'Monumentenwacht-methode' in andere landen.

Monumentenfonds Brabant

Op dit moment wordt er niet actief aan kennisdeling en externe zichtbaarheid gedaan. De website van Monumentenfonds Brabant is nog wel in de lucht, maar deze is recentelijk niet bijgewerkt.

Brabant Collectie

Kennis wordt gedeeld middels de Brabant Cloud, publicaties (boeken, tijdschriftartikelen, nieuwsbrieven, blog- en twitterberichten), interne tentoonstellingen en jaarlijks een externe tentoonstelling. Rondleidingen door de collectie worden op aanvraag gegeven. De Brabant Collectie is daarnaast een erkend stageleerbedrijf.

Stichting Monumentenhuis Brabant

Externe zichtbaarheid via helpdesk gemeenten, spreekuur/consult gemeenten, eigen website, nieuwsbrief en digitale specials, scholingsbijeenkomsten en cursussen voor gemeenteambtenaren, activeren van gemeenten (m.b.t. gebiedsgerichte monumentenzorg en herbestemming), planoverleg.

Noordbrabants Museum

- Museumbezoek, educatieve programma's, arrangementen en cursussen/lezingen op een dieper niveau.
- Promotie erfgoedorganisatie middels betaalde communicatiemiddelen (affiches, advertenties, folders, radio- en televisiespots), social media en landelijke acties met A-merken.
- Houden van externe lezingen en schrijven van artikelen door medewerkers, uitgave van catalogi en andere publicaties, opzetten en bijhouden doorzoekbare collectiedatabase (Brabant Cloud).
- Kennisdeling met collega-instellingen rondom collecties.

Kennisdeling en externe zichtbaarheid

De Erfgoedfabriek

- Kennisdelen vindt plaats via overleg, kennisateliers en inbreng van casussen in onderwijsprogramma's
- Betrekken van jongen in participatieprocessen en projecten daar waar jongeren een bijdrage kunnen leveren aan de herontwikkelingsopgave middels stageplaatsen, specifieke jongerenprojecten.

Erfgoed Brabant

- Cursussen, sprekers, leerstoelen, onderzoek, lezingen, publicaties, symposia, audiovisuele producties, live presentaties, social media, collectieve advisering, corporate communicatie, jaarverslagen.
- Een toekomstvisie van Erfgoed Brabant is een enkel online portal (middels Brabant Cloud), waarmee alle erfgoedinstellingen van Brabant gevonden en benaderd kunnen worden.

Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant

- Kennisdeling middels eigen website. Op de website staat o.a. een vondstcomplexenkaart, waar per gemeente te zien is welke vondsten in het depot aanwezig zijn.
- Verzorgen van onderwijs aan Erfgoed Academie.
- Externe zichtbaarheid en kennisdeling middels bijdrages aan Thuis in Brabant en door participatie in onderzoeken op Europees en internationaal niveau.
- Het Noordbrabants Museum is de hoofdvitrine van de schatten uit het PDB.

Brabants Heem

Externe communicatie door middel van de algemene website en de eigen nieuwsbrief voor aangesloten heemkundekringen ('t Koeriertje). Participatie met Erfgoed Brabant en de HVB in het tijdschrift InBrabant.

Constatering

Externe zichtbaarheid via Erfgoed Brabant gewenst

Alle erfgoedorganisaties waar mee is gesproken doen aan kennisdeling en zijn – mede daardoor – extern zichtbaar. Maar dan wel in meer of mindere mate – zowel qua intensiteit als qua focus op bepaalde doelgroepen. Het Monumentenfonds is momenteel het minst extern zichtbaar en doet voor zover bekend op het moment niet aan kennisdeling. Hier kan ook een kans liggen in samenspel met De Erfgoedfabriek, welke eveneens op herontwikkeling/herbestemming gericht is en ook niet zozeer een organisatie is maar een provinciaal uitvoeringsprogramma. Beiden zouden meer met elkaar kunnen optrekken richting de buitenwereld.

Het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten is extern al iets zichtbaarder, maar beperkt zich in wezen tot een raadpleegbare vondstenkaart. Dit is ook niet vreemd, als bedacht wordt dat het Provinciaal Depot makkelijk gevonden wordt door zij die primair met deze organisatie te maken hebben: de archeologische bedrijven en instanties die hun vondsten en documentatie hier moeten deponeren. Externe zichtbaarheid is niet iets waar het Provinciaal Depot voor het uitvoeren van de primaire doelstelling veel baat bij heeft. Kennisdeling staat wel hoger in het vaandel, maar vooral op projectmatige basis op provinciaal, nationaal en internationaal niveau in het depotdomein.

De Monumentenwacht Noord-Brabant, Stichting Monumentenhuis Brabant en Brabants Heem zijn vooral extern zichtbaar richting de eigen achterban: de monumenteneigenaren, beleidsambtenaren en heemkundekringen. Door middel van cursussen, helpdesks, nieuwsbrieven en websites bereikt men de juiste mensen en wordt kennis gedeeld. Deze partijen zouden baat kunnen hebben bij een bredere profilering in gezamen

lijkheid, vooral om nieuwe klanten te trekken en wellicht op elkaar afgestemde diensten aan te bieden: hun klanten kennen overlap of zijn complementair, maar worden nu misschien nog te specifiek benaderd. Deze samenwerking naar buiten toe zou het voor de gebruikers overzichtelijker maken.

Erfgoed Brabant en het Noordbrabants Museum zijn het meest extern zichtbaar, zeker voor het algemene publiek. Beiden doen veel aan publiciteit en organiseren veelvuldig bijeenkomsten en tentoonstellingen die uitnodigen tot het opdoen en delen van kennis over het Brabantse erfgoed. De derde partij die in dit rijtje zou passen, de Brabant Collectie, gaf tijdens het interview aan de laatste jaren veel te hebben geïnvesteerd in externe zichtbaarheid en kennisdeling. Het is goed mogelijk dat zij na verloop van tijd een even publieke functie kunnen vervullen als Erfgoed Brabant of het Noordbrabants Museum.

Op basis van de interviews valt te concluderen dat met name Erfgoed Brabant een centrale rol vervult in het erfgoedstelsel zoals onderzocht (interne zichtbaarheid erfgoedstelsel). Op het gebied van externe zichtbaarheid zou het daarom eveneens logisch zijn als deze rol van Erfgoed Brabant duidelijk gecommuniceerd wordt en blijft.

Zoals eerder genoemd is het wenselijk één organisatie als aanspreekpunt voor het totale scholingsaanbod van de erfgoedorganisaties aan te stellen. Dit komt de externe zichtbaarheid van het scholingsaanbod ten goede. Vanwege de centrale rol die Erfgoed Brabant vervult in het erfgoedstelsel zou Erfgoed Brabant volgens het PON de aangewezen partij zijn deze coördinerende taak op zich te nemen. Dat betekent echter niet dat enkel Erfgoed Brabant nog scholingsprogramma's mag ontwikkelen, maar juist dat zij zorgen voor de externe zichtbaarheid van het totale scholingsaanbod van de erfgoedorganisaties.

Noordbrabants Museum

Gezamenlijk museumbeleid i.s.m. Stedelijk Museum 's-Hertogenbosch in het Museumkwartier. Samenwerking met stakeholders (zoals partnerscholen uit basis- en voortgezet onderwijs voor de ontwikkeling van educatieve programma's), culturele instellingen (voor interessante arrangementen of partners als Merk Brabant en 's-Hertogenbosch Compleet Cultureel in het kader van bijdrage leveren aan de promotie van respectievelijk Noord-Brabant en 's-Hertogenbosch).

Brabant Collectie

Samenwerking met Erfgoed Brabant (ook als intermediair), de Erfgoedfabriek, Brabants Heem en de heemkundekringen (op inhoudelijk vlak), archieven zoals BHIC en RHCE. Ook samenwerking buiten de provincie.

Erfgoed Brabant

Samenwerking met Monumentenhuis, Monumentenwacht, Brabants Heem, Provinciaal depot bodemvondsten Noord-Brabant, Noordbrabants Museum, Brabant Collectie, samenwerking met gemeenten (nu nog incidenteel), andere provinciale cultuurpartners en daarbuiten. Samenwerking met landelijke en andere provinciale erfgoedinstellingen, de Erfgoedfabriek, BHIC, andere erfgoedpartijen buiten de door de provincie gesubsidieerde infrastructuur (HVB, ZHC, NBAG), universiteiten en hbo instellingen.

Monumentenwacht Noord-Brabant

Samenwerking voornamelijk met Monumentenhuis Brabant en Erfgoed Brabant. Ook samenwerking met provinciale zusterstichtingen, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en het Nationaal Restauratiefonds.

Monumentenfonds Brabant

Na consolidatie van het fonds en het weer versterken van de exploitatie en balans de organisatie weer verder uit te bouwen. Samenwerking met andere partijen in het veld en bundeling van krachten en kennis is daarbij een nadrukkelijke wens.

Samenwerking

Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant

Samenwerking met Noordbrabants Museum, Erfgoed Brabant, Brabant Collectie, Monumentenwacht, Streekmusea, archeologische werkgemeenschappen en heemkundekringen.

Brabants Heem

Samenwerking met Erfgoed Brabant, Monumentenfederatie Noord-Brabant, Bond Heemschut, Monumentenwacht Noord-Brabant, Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC) en andere Brabantse archiefdiensten, Historische Vereniging Brabant (HVB), Noordbrabants Museum, Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Universiteit van Tilburg (UvT).

De Erfgoedfabriek

Samenwerking met Monumentenhuis, Monumentenwacht, Brabants Heem, Brabants Landschap, BKKC en in het bijzonder met Erfgoed Brabant. Tevens connecties met heemkundekringen, verschillende restauratieopleidingen, RCE, Universiteit Tilburg en TU Eindhoven.

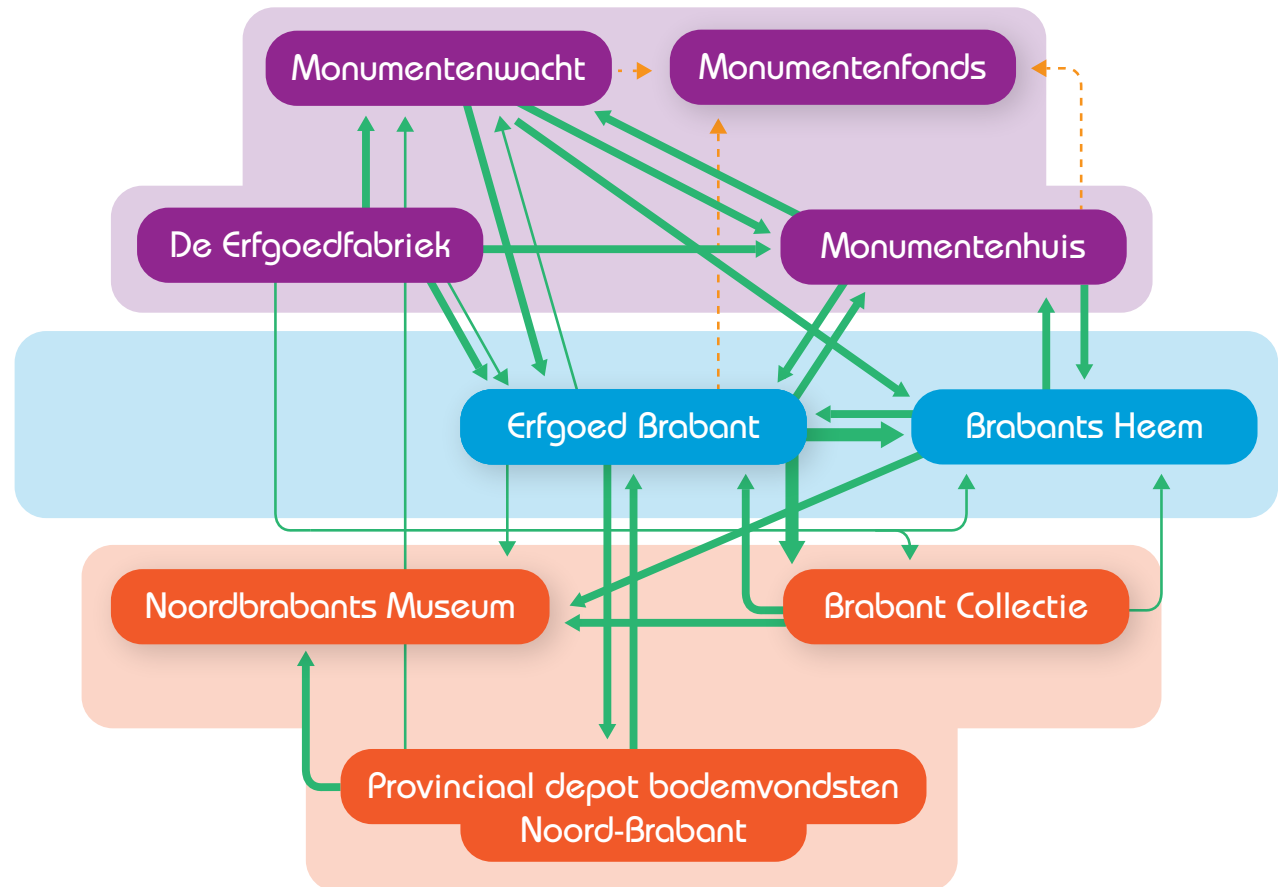
Stichting Monumentenhuis Brabant

Samenwerking met Stichting Behoud Monumenten Brabant, Monumentenhuis Brabant B.V. en Stichting Advisering Monumenten en Ruimtelijke Kwaliteit Brabant, Stichting Brabantbeeld, Stichting de Brabantse Boerderij, Stichting Brabants Industrieel Erfgoed, Molensichting Noord-Brabant, Stichting Brabants Heem, Erfgoed Brabant, Bond Heemschut, Federatie Noord-Brabants Monumentenoverleg, Stichting Dorp Stad en Land, NV Monumentenfonds Brabant, Stichting Monumentenwacht Noord-Brabant, Nationaal Restauratiefonds, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Provincie Noord-Brabant.

Samenwerkingsverbanden tussen de erfgoedorganisaties in het onderzochte Brabants erfgoedstelsel

Het netwerkschema geeft de huidige stand van zaken weer in samenwerkingsverbanden weer tussen de organisaties in het erfgoedveld op basis van informatie uit de interviews en van de organisatiewebsites.

Belangrijk is op te merken dat wanneer een organisatie weinig samenwerkingspartners heeft binnen het erfgoedveld dit niet hoeft te betekenen dat zij te weinig inzetten op samenwerking. Het kan tevens betekenen dat een bepaalde organisatie zich in een niche bevindt waarbij samenwerking binnen het veld minder noodzakelijk of van toepassing is.

- Organisaties die zich op beheer en behoud van monumenten richten
- Organisaties die zich op bewustwording en beleving van erfgoed richten
- Organisaties die zich op het beheer en behoud van erfgoedcollecties richten
- = Heeft zich bezig gehouden met
- = Zwak, sporadisch samenwerkingsverband
- = Matig, structureel samenwerkingsverband
- = Sterk, structureel samenwerkingsverband

Constatering

Versnippering in het erfgoedveld zichtbaar, maar organisaties weten elkaar te vinden

Eén van de hoofdvragen bij aanvang van dit onderzoek was of en in hoeverre de verschillende erfgoedorganisaties met elkaar samenwerken. Het netwerkschema geeft de huidige stand van zaken weer qua samenwerkingsverbanden, op basis van informatie uit de interviews en van de organisatiewebsites.

Het schema laat in een visuele, kwalitatieve duiding zien dat de organisaties duidelijk weten van elkaars bestaan (interne/ intrasectorale zichtbaarheid) en elkaar weten te vinden. De organisaties onderling zijn op de hoogte van elkaars accenten, ondanks de versnippering van de sector. De vele pijlen moeten dan ook niet zozeer worden gezien als nadruk op de versnippering, maar als nadruk op de interconnectiviteit. De exacte intensiteit is op basis van de interviews niet met zekerheid vast te stellen. Het blijkt dat organisaties soms verschillend naar hun onderlinge samenwerkingsverband kijken. Voor de één is het een noodzakelijke samenwerking vanuit de kerndoelstelling, terwijl de andere organisatie het zelf meer als aanvulling ziet op de eigen werkzaamheden.

Enkele posities en verbindingen nodigen uit tot verdere reflectie. Zo volgen de centrale positie en sterke verbindingen van Erfgoed Brabant uit verschillende gesprekken, niet alleen met Erfgoed Brabant zelf: de organisatie is voor het merendeel van de erfgoedsector een spin in het web. Brabants Heem kent eveneens veel verbindingen richting de rest van het erfgoedveld, die vooral ook van matige tot sterke structurele aard zijn. Brabants Heem is een goed voorbeeld van een partij die meer vanuit een niche opereert en specialistische kennis en diensten levert aan de rest van het veld, terwijl Erfgoed Brabant een meer uitgebalanceerde positie heeft.

Twee partijen vallen enigszins 'buiten de boot'. Ten eerste het Monumentenfonds Brabant, die geen concrete samenwerkingsverbanden heeft in de huidige situatie: uit meerdere gesprekken viel op te maken dat de organisatie na een moeilijke periode afgelopen jaar met een herstart bezig is, waarna het weer een volwaardig deel van de Brabantse erfgoedsector kan worden. Het Monumentenfonds laat in een reactie weten van mening te zijn dat de andere organisaties zich niet hebben beziggehouden met het Monumentenfonds Brabant, maar dat het puur een actie van het fonds zelf betreft. Er is ook een zekere *bias* met betrekking tot het Noordbrabants Museum: omdat deze organisatie niet is geïnterviewd, is er geen detailinformatie bekend over de samenwerkingsverbanden met de partijen die wel bevraagd zijn.

Dat de organisaties van elkaar weten wat hun doelstellingen zijn en waar zij accenten op leggen wil niet zeggen dat deze verschillen voor gebruikers/vrijwilligers ook duidelijk zijn. Omdat dit onderzoek alleen de erfgoedorganisaties zelf in beeld brengt kunnen er geen uitspraken gedaan worden op het niveau van de gebruikers/vrijwilligers. Zoals blijkt uit de interviews zijn naast gemeenten en musea de heemkundekringen een veelgenoemde doelgroep. Als de organisaties allemaal afzonderlijk deze heemkundekringen benaderen kan dat voor de gebruikers/vrijwilligers uiterst verwarrend zijn.

Uit de opgehaalde informatie blijkt dat de geïnterviewde organisaties, naast samenwerkingsverbanden binnen het onderzochte erfgoedstelsel, eveneens veel samenwerkingsverbanden hebben met andere (kleinere) provinciale of landelijke erfgoedorganisaties.

Reflectie

Versterk het erfgoedstelsel door onderlinge samenwerking huidige organisaties te intensiveren

Voor de geïnterviewde erfgoedorganisaties is het in stand houden en versterken van het huidige systeem wenselijk: de verschillende partijen vullen elkaar goed aan en er zijn reeds meerdere, structurele samenwerkingsverbanden. Alle organisaties zien het nut en de noodzaak van nog innigere samenwerking, zolang dat ten goede komt aan de (gezamenlijke) doelgroepen en doelstellingen. Een voorbeeld vanuit de interviews: Stichting Monumentenhuis Brabant ziet meerwaarde in de verhaallijnen die vanuit het beleidskader door Erfgoed Brabant worden ingevuld, om zo haar taken richting gemeenten beter te kunnen 'verkopen' én vice versa beter aan te laten sluiten bij de verhaallijnen. Wellicht zou het Monumentenhuis hierdoor ook de verschillende soorten erfgoedbeleid van de gemeenten meer kunnen (laten) afstemmen op elkaar en het overkoepelende provinciale beleid, zonder dat dit inbreuk heeft op de eigen identiteit en decentrale taken van de betreffende gemeenten. Uit de interviews is gebleken dat het Monumentenfonds Brabant een organisatie in transitie is: concrete samenwerkingsverbanden ontbreken in de huidige situatie. De andere organisaties die zijn bevestigd over het Monumentenfonds Brabant geven aan dat ze de 'nieuwe generatie' van de organisatie zien als een versterking van het huidige erfgoedstelsel.

Het PON is van mening dat het in stand houden van het huidige erfgoedstelsel met zijn veelvoud aan organisaties heel goed kan, mits stevig wordt ingezet op het versterken van onderlinge samenwerking en kennisuitwisseling. Een hervorming van het systeem en de bijbehorende organisaties kost waarschijnlijk meer tijd, geld en energie dan het verder ontwikkelen van het systeem dat er nu staat (waar de organisaties zelf

tevreden over zijn). De wijze waarop de samenwerking tussen de organisaties tot nieuwe of verbeterde verbanden kan leiden is volgens ons een belangrijk vertrekpunt voor een vervolgonderzoek.

Erken de kracht van versnippering en zorg voor een eenduidig beeld naar buiten

Het huidige erfgoedstelsel kenmerkt zich door versnippering. Ongeacht de mate van bestaande samenwerking en integratie in het erfgoedstelsel is er namelijk wel degelijk een verschil tussen alle bevestigde organisaties, voor wat betreft hun positie en focus. Daar waar bijvoorbeeld de Monumentenwacht Noord-Brabant en het Provinciaal Depot Bodemvondsten in eigen niches opereren en vooral een praktische, instrumentele rol hebben bij het behoud van het fysieke erfgoed ('de handen en voeten' van het beleid), zit Erfgoed Brabant veel meer aan de organiserende kant van het spectrum door verhalen en platforms te bieden die dat fysieke erfgoed op een hoger niveau verbindt (het 'brein' van het beleid). Meestal heeft het woord versnippering een negatieve connotatie. De vraag is dan ook tweeledig: kunnen we die versnippering misschien juist beschouwen als een kracht en, zo ja, kunnen we die organiseren en inzetten om het Brabantse erfgoed beter te behouden en beleefbaar te maken? Voor meerdere van de geïnterviewde erfgoedorganisaties, zeker degenen die zich op een hoger en breder niveau met het Brabantse erfgoed bezighouden (niet alleen de stenen, maar ook de verhalen), zijn dit retorische vragen – de versnippering wordt geaccepteerd als een feit. Daarnaast zien de geïnterviewde organisaties deze versnippering niet als een louter negatief feit, alhoewel men wel benadrukt dat door samen meer op te trekken de negatieve kant – zeker richting de buitenwereld – afgezwakt kan worden. Dat dit positieve beeld overheerst binnen het veld dat zelf versnippering kent, is niet vreemd.

Wat het PON betreft is er inderdaad sprake van duidelijke versnippering binnen het Brabantse erfgoedstelsel. Ook erkennen we dat er een negatieve kant aan de versnippering zit. Vrijwilligers, overheden en andere partijen die bredere maatschappelijke discussies op het gebied van erfgoed willen voeren, kunnen last hebben van de vele gezichten van het Brabantse erfgoedstelsel. Wij zouden de provincie echter willen voorstellen om vooral de positieve kant van deze versnippering te beschouwen. Het is productiever en efficiënter om de positieve kant uit te baten en de grootste negatieve kant ervan – een gefragmenteerd beeld naar de buitenwereld – te compenseren door beter te organiseren. Deze verbeterde organisatie zou dan intern plaatsvinden door steeds hechtere samenwerking en extern door het bieden van een zo eenduidig mogelijk ‘gezicht’ naar buiten.

Bestaande vragen – zoals of versnippering overlap in aanbod van diensten in de hand werkt, of hoe om te gaan met mogelijke dubbelingen in bedrijfsvoering van gelijksoortige organisaties – zijn volgens het PON voer voor debat. Het onderwerp versnippering is dermate fundamenteel in het Brabantse erfgoedstelsel, dat dit ons inziens behandeld zou moeten worden in groter verband – waaronder met de betreffende erfgoedorganisaties. Het PON heeft dan ook nog geen pasklare antwoorden op alle vragen. Wel zien wij een centrale rol voor Erfgoed Brabant voor de rol van coördinator over het complete scholingsaanbod bij de erfgoedorganisaties, die natuurlijk voortvloeit uit de huidige doelstellingen en activiteiten van deze organisatie. Een coördinator over het scholingsaanbod komt de externe zichtbaarheid ten goede en kan bij goede samenwerking en afstemming met andere erfgoedorganisaties leiden tot kwalitatief betere scholing. De manier waarop Erfgoed Brabant dit zou kunnen doen is wat het PON betreft onderwerp voor een constructieve discussie.

Creëer eenheid in digitale verscheidenheid

Het is veel waard om het potentieel van bestaande digitale samenwerkingsverbanden op te merken, zeker daar waar het de presentatie naar buiten betreft als een coherent erfgoedveld. In meerdere gesprekken kwam de Brabant Cloud naar voren, alsook de provinciale ‘voorkeur’ daarvan, Thuis in Brabant. De cloud en haar voorkeur worden beheerd door Erfgoed Brabant en hebben als doel om het Brabantse erfgoed op digitale wijze te ontsluiten. De Brabant Cloud fungeert daarbij als onderliggende digitale infrastructuur waarbinnen organisaties onderling kennis en gegevens kunnen uitwisselen, terwijl Thuis in Brabant als portal fungeert van waaruit een groot aantal collecties al voor het publiek toegankelijk is gemaakt (o.a. in samenwerking met het Noordbrabants Museum en de Brabant Collectie).

Het PON adviseert veel sterker in te zetten op de externe zichtbaarheid. Enerzijds via de portal Thuis in Brabant en anderzijds door mogelijkheden te onderzoeken om deze naast collectieontsluiting ook in te zetten voor het aanbieden van diensten en klantcontact door de erfgoedorganisaties, alsook voor het presenteren van de vier provinciale verhaallijnen. Ook kan de meerwaarde onderzocht worden van verdere digitale samenwerking tussen collectiebeheerders (Noordbrabants Museum, Brabant Collectie, het Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant) rond integraal beheer en behoud van hun collecties – mogelijk met behulp van de verhaallijnen. Het daadwerkelijke potentieel van Thuis in Brabant is ons inziens aanzienlijk groter dan nu wordt benut.

Zoek nadere aansluiting van organisaties bij provinciaal beleidskader erfgoed

De vier verhaallijnen in het beleidskader erfgoed voor de periode 2016-2020 – Innovatief, Religieus, Bevochten en Bestuurlijk Brabant – kwamen tijdens de interviews meermaals omhoog. Het is een uitermate geschikt kader om op provinciaal niveau doelen te stellen, te benoemen (ook naar de buitenwereld toe) en te bereiken. De Erfgoedfabriek heeft, als provinciaal uitvoeringsprogramma, deze lijnen bijvoorbeeld als kapstok om hun projecten en verkenningen (toekomstige projecten) aan op te hangen. Het gaat om fabrieken, kloosters, forten en kazernes, kastelen en landgoederen. In wezen zijn deze iconische erfgoedcomplexen de grootste exponenten van deze verhaallijnen. Dit programma belichaamt daarmee één van de hoofdrollen voor de provincie Noord-Brabant op erfgoedgebied: het behouden en herontwikkelen van complexen die van provinciaal belang worden geacht.

Omdat alle erfgoedorganisaties min of meer hun eigen niche hebben is het extra belangrijk om goed te kijken naar de positie die de organisaties innemen binnen het erfgoedstelsel, alsook hoe zij invulling kunnen geven aan de verhaallijnen of deze kunnen uitdragen. Dit is volgens het PON iets wat in een volgend stadium zeker meerwaarde heeft om nader in kaart te brengen, vooral in relatie tot het beter organiseren van een gezamenlijk beeld naar de buitenwereld. Als voorschot is in elk geval te stellen dat sommige partijen vanuit hun doelstelling in meer of mindere mate geschikt zullen zijn om zich actief met de verhaallijnen bezig te houden, maar dat ons inziens iedere bevroegde organisatie hier wel mogelijkheden toe biedt.

Zoek naar een passende netwerkstructuur

Alle gesprekspartners in dit onderzoek onderkennen de waarde van het opereren in een groter netwerk. Op die manier kan je leren van anderen en samen meer zijn dan de som der delen. Die samenwerking kan op verschillende manieren vormgegeven worden: zoals eerder gesteld is dit wat het PON betreft een essentieel onderwerp voor vervolgonderzoek. Wel vragen de geïnterviewde organisaties zich af welke vorm de samenwerking moet krijgen. Toevoeging of benoeming van een enkel aansturend gremium (een netwerk met één partij als spin in het web, zoals Erfgoed Brabant), ofwel het benoemen van een gezamenlijke kracht of visie die verdere samenwerking zou bevorderen. Elke organisatie is dan gelijkwaardig aan elkaar. Het risico van de eerste optie is dat er nog een partij bijkomt die te log en bureaucratisch kan worden om soepel en slagkrachtig te functioneren of dat als één partij die rol krijgt deze niet door andere organisaties geaccepteerd wordt. Het risico van de tweede optie is dat de gezamenlijke drijfveer te 'losjes' kan zijn om als effectief bindmiddel te fungeren waardoor niemand zich verantwoordelijk voelt. Deze mogelijkheden zouden wat ons betreft zeker nader uitgezocht moeten worden.

Ondersteun burgerparticipatie in het Brabantse erfgoedstelsel

Het is tijdens interviews meerdere malen uitgesproken dat de samenleving (in de vorm van burgers/vrijwilligers) veel kan betekenen voor de toekomst van ons erfgoed, maar dat men voor het volledig benutten van die kracht meer kennis en organisatie nodig heeft. Dit haakt ook direct in op een doelgroep die meermaals genoemd werd in de gesprekken en die blijkens dit onderzoek een belangrijke groep klanten vormt voor meerdere organisaties: vrijwilligers. Vooral georganiseerde vrijwilligers, in de vorm van heemkundekringen, worden via verschillende routes benaderd door bijvoorbeeld Brabants Heem en Erfgoed Brabant. Hier valt nog aanzienlijke winst te behalen in het gezamenlijk benaderen van vrijwilligers, zeker omdat er een grote kans is dat deze groep de versnippering van het professionele erfgoedstelsel negatiever ervaart dan de bevroegde erfgoedorganisaties dat zelf doen. Het gezamenlijk optrekken van de organisaties zal in veel gevallen leiden tot betere dienstverlening en wellicht zelfs tot positiever gestemde, meer betrokken vrijwilligers.

Het ondersteunen van de *bottom-up* beweging van burgerparticipatie in de erfgoedwereld wordt in de toekomst nog belangrijker. Het analyseren van de mogelijkheden hiertoe in het Brabantse erfgoedstelsel lijkt het PON een primair doel voor vervolgonderzoek. Het achterhalen van het beeld dat de (al dan niet georganiseerde) vrijwilligers hebben van dat stelsel zelf is daarbij een eerste stap.

Slotwoord

Deze rapportage bevat een eerste inventarisatie van het Brabantse erfgoedstelsel, gezien vanuit de geïnterviewde erfgoedorganisaties die er deel van uitmaken. Op basis van de resultaten zijn de volgende aanbevelingen te geven:

- Versterk het erfgoedstelsel door onderlinge samenwerking tussen huidige organisaties te intensiveren
- Erken de kracht van versnippering en zorg voor een eenduidig beeld naar buiten
- Creëer eenheid in digitale verscheidenheid
- Zoek nadere aansluiting van organisaties bij het provinciaal beleidskader erfgoed
- Zoek naar een passende netwerkstructuur
- Ondersteun burgerparticipatie in het Brabantse erfgoedstelsel

Bovenstaande aanbevelingen nodigen uit tot verder onderzoek, om het Brabantse erfgoedstelsel meer te maken dan de som der delen.